

Stanisław Larysz-Niedzielski (1853–1938)

O śledziejowickiej kolekcji starożytności raz jeszcze*

(Tabl. XII-XIII)

Uniwersytecki zbiór starożytności wzbogacony został w roku 1927 darem kilku ciekawych zabytków, pochodzących z kolekcji Stanisława Larysza-Niedzielskiego (12 lutego 1853 – 5 kwietnia 1938). Ofiarodawca był swego czasu postacią znaną nie tylko jako właściciel Śledziejowic w pobliżu Wieliczki (należących do klucza kokotowskiego), lecz także jako działacz polityczny i samorządowy oraz doskonały gospodarz, ceniony też niezwykle jako kolekcjoner oraz znawca i miłośnik sztuki. W skład rodzinnej kolekcji, rozrastającej się stale z jego inicjatywy, wchodziły liczne dzieła sztuki, w głównej mierze obrazy malarzy włoskich i flamandzkich XVI i XVII wieku, zbiory grafiki, obrazy malarzy polskich, portrety rodzinne, zabytkowe meble i tkaniny, historyczne uzbrojenie. Dzięki rozmaitym inicjatywom podejmowanym przez Stanisława Larysza-Niedzielskiego oraz jego gościnności Śledziejowice odgrywały rolę ważnego środowiska kulturowego, wokół którego skupiało się szereg osób z kręgów artystycznych nie

* Dziejami tej kolekcji oraz zabytkami cypryjskimi wchodzącymi w jej skład zajmował się przed laty dr Zdzisław J. Kapera. Zob. m.in. jego następujące opracowania: *Śledziejowicki zbiór antyków Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Filomata” 221, 1968, s. 86-95; *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Studia Archeologiczne” 1, 1981, s. 55-61; *Die Sammlung von Stanislaw Larysz-Niedzielski*, [w:] *Zur Geschichte der klassischen Archäologie Jena-Kraków. Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller-Universität Jena*, Jena 1985, s. 82-88. Obecnie jednak, po upływie ponad dwudziestu lat od ostatniej publikacji na ten temat, konieczne są pewne korekty i uzupełnienia. Dodatkowy asumpt do podjęcia tego tematu stanowi możliwość pełniejszego wykorzystania inwentarza zabytków śledziejowickiej kolekcji, na który autor niniejszego tekstu natrafił w maju 2004 roku w Londynie. Inną, nieco wcześniejszą wersję tego inwentarza (powstałą w latach 1927–1932) znał także Zdzisław J. Kapera i częściowo uwzględnił w swoich opracowaniach. Tekst inwentarza przechowywanego obecnie w Londynie powstać musiał wkrótce po r. 1932 (odręczne dopiski naniesione na poprzednim maszynopisie zostały już tutaj włączone do tekstu, natomiast z numeracji zabytków wynika, iż usunięto w tej wersji jeden obiekt). Za możliwość wykorzystania tego dokumentu oraz szereg dodatkowych informacji wdzięczny jestem p. Hannie Kępińskiej (1° voto Adamowej Larysz-Niedzielskiej, synowej Stanisława Larysza-Niedzielskiego), od lat zamieszkałej w Londynie. Kserokopię wymienionego wyżej inwentarza przekazałem do zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, sygn. 11458 (akcesja 3/2006).

Stanisław Larysz-Niedzielski (1853–1938). Malował Jacek Malczewski, 1904

tylko pobliskiego Krakowa, lecz także bardziej odległego Lwowa (między innymi Artur Grottger, Leon Wyczółkowski, Jacek Malczewski). Ważną grupę bywalców śledziejowickiego dworu tworzyli również przedstawiciele humanistycznych kręgów krakowskiej profesury (między innymi Ignacy Chrzanowski, Adam Heydel, Stanisław Pigoń). Stanisław Larysz-Niedzielski ukończył w Uniwersytecie Jagiellońskim studia prawnicze, uzyskując stopień doktora obojga praw. Był aktywnym członkiem Towarzystwa Rolniczego w Krakowie (między innymi położył ogromne zasługi, wprowadzając w okolicy hodowlę bydła holenderskiego). W latach 1889–1895 był posłem na Sejm galicyjski, równocześnie (1891–1896) pełniąc urząd marszałka powiatu wielickiego.

Późnoklasycystyczny dwór w Śledziejowicach sięga swymi początkami XIX wieku, gdy pobliskie włości objęli we władanie Laryszowie-Niedzielscy¹. Kajetan Larysz-Niedzielski (1782–1839) zbudował tu w 1823 roku modrzewiowy dwór z czterokolumnowym portykiem od strony podjazdu, otoczony ogrodem krajobrazowym

¹ Ród Laryszów-Gleżynów, zgodnie z ustaleniami Władysława Semkowicza (1878–1949), wybitnego znawcy genealogii średniowiecznych rodów rycerskich, wywodzić się miał ze wsi Glezyn/Gläsen pod Głogówkiem na Górnym Śląsku (pow. głubczycki). Ok. 1320 r. protoplasta Laryszów, Arnold z Glezyna, sprowadził ich do Małopolski (sam wywodził się prawdopodobnie z Hesji, skąd przybyć miał wraz z Herbordem, protoplastą Herburtów). Zob. zachowany w maszynopisie tekst pt. „O początkach rodu Laryszów-Gleżynów” (objętości 4 stron), sygnowany własnoręcznie przez Władysława Semkowicza (Lwów, bez daty, tzn. sprzed roku 1916, gdy Semkowicz objął katedrę w Krakowie), udostępniony uprzejmie również przez p. Hannę Kępińską (Londyn).

z dobranymi celowo rodzimymi i egzotycznymi odmianami i gatunkami drzew². Z jego osobą łączą się też początki śledziejowickich zbiorów. Stanisław Larysz-Niedzielski pisał o nich tymi słowami: „początek ich zrobił mój dziadek, Kajetan Larysz-Niedzielski, mianowicie stare druki, z których ocalała z pogromu chłopskiego w roku 1846 bardzo drobna część, stare obrazy, z których po 1846 nie zostało nic (między nimi był gobelin, o którym będzie poniżej³), stara broń polska, włoska, nawet hiszpańska. Broń tę skonfiskowały władze austriackie tuż przed wybuchem rzezi w roku 1846, wzięły na zamek do Krakowa i tam skradły – nie wróciło nic, zaś chłopci, a właściwie baby w płachtach na plecach wynosiły inkunabuły, stare druki i paliły nimi pod kuchnią. Nie pozostało nic. Zbiory obecne pochodzą z lat po roku 1846, zbierał je mój ojciec Erazm⁴ a w części i ja, obrazy, stare sztychy, stare książki, inkunabuły, autografy (106 listów najwybitniejszych osobistości z końca XVII wieku, w tym 5 Jana Sobieskiego hetmana wiel. kor., jedna z najstarszych ustaw gminnych Węgrze Wielkie z roku 1570), numizmaty greckie, rzymskie i polskie, między nimi jedyny polski dukat Władysława Łokietka z początku XIV wieku dotąd jedyny od tego czasu dwieście lat minęło, zanim pokazała się złota moneta wybita za czasów Zygmunta Starego. [...]”⁵ Dziadek mój nabył bardzo piękny gobelin z Beauvais z XVIII wieku dużych rozmiarów (4,36x3,18 m), który cudownym sposobem z roku 1846 ocalał⁶. Ojciec mój kupił sporo inkunabułów i starych druków, obrazów starych i numizmatów. Za mnie przybył cudowny Matejko: Daszkiewicz⁷ w drodze zamiany z Emerykiem Czapskim za dukata łokietkowskiego, piękna stara kopia Madonny Rafała *à oeillet* [z goździkiem], Madonna van Dycka Watyant Madonny *aux perdrix* [z kuropatką] w Ermitażu i w galerii Uffizi, żona⁸ wniosła mi piękne szkło z XIX wieku z fabryki Radziwiłłów w Urzeczcu i piękne brązy francuskie, stryj mój Antoni kupił przypadkowo we Lwowie karabelę będącą własnością Stanisława *revera* Potockiego, którą darował memu ojcu,

² Po roku 1989 mimo starań członków rodziny Niedzielskich dworu nie zdołano odzyskać, choć do roku 1974 zamieszkiwała w nim Maria Niedzielska, córka Stanisława Larysza-Niedzielskiego. Dwór przejęty przez władze gminy w Wieliczce sprzedany został następnie obcej osobie. W tym miejscu warto również przypomnieć, iż w okresie tuż po zakończeniu wojny w 1945 r. Maria Niedzielska udzielała w swym dworze gościny wielu przybywającym z tułaczki artystom i literatom (m.in. przebywał tu wówczas parokrotnie Konstanty Ildefons Gałczyński).

³ Zob. niżej, przypis 6.

⁴ Erazm Larysz-Niedzielski (12 II 1812 – 16 IV 1881).

⁵ Poniżej znajduje się dość obszerny opis okoliczności, w których dukat ten znalazł się w śledziejowickim zbiorze. Fragment ten opublikowano w innym miejscu (Zob. J. Śliwa, *Śledziejowicka kolekcja Stanisława Larysza-Niedzielskiego (1853–1938). Zabytki starożytne*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” R. LI, 2006, s. 433–441).

⁶ Zob. „Inwentarz”, nr 149: „Gobelin z fabryki w Beauvais lub brukselskiej około roku 1720 wys. 3,20, szer. 4,45 m. wraz ze szlakami, szer. szlaku 0,40 przedstawia narodzenie Adonisa, jak świadczy napis »Adonis arbore genitus«”.

⁷ Zob. „Inwentarz”, nr 48: „PORTRET MĘŻCZYZNY (DASZKIEWICZA) fantastyczny, cudowny na niebieskim tle w misurce cudownie malowanym kołpaku na głowie trzymającego w rękę samopał, po lewej stronie widza szlakami z orłem polskim, mal. JAN MATEJKO (1838–1893) olejno na kartonie, wys. 0,72, szer. 0,57, u góry napis: Jan Matejko 1874. Sprzedany do Muzeum Śląskiego”.

⁸ Apolonia z hr. Colonna-Walewskich (2 IV 1865 – 7 VII 1950). Związek małżeński zawarty został 28 VI 1893 r.

a mnie śliczny pas jedwabny z fabryki Paschalisa, ja kupiłem piękny lity pas z fabryki Masłowskiego w Krakowie, ojciec miał po dziadku śliczny pas lity krakowskiej fabryki i śliczne rapcie złotolite z XVII wieku; w Paryżu nabył w roku 1856 wielką i cenną osobliwość, mianowicie autograf mazurka Chopina A-moll, prócz tego jest kilka ładnych starych mebli za moich czasów nabytych”⁹.

Poniżej w odpowiedniej kolejności, zgodnej z maszynopisem „Zbiorów śledziejowickich”, chciałbym omówić zabytki antyczne, w spisie tym umieszczone, opatrując każdy obiekt odpowiednim komentarzem.

130. „WAZON GRECKI z dwoma uszami, na czarnym tle rysunki czerwone i białe, z jednej 3 kobiety tańczące, z drugiej 2 kapłanów stojących po dwóch stronach białego słupa, wys. 0,54, kupiony w Neapolu w roku 1872”.

Amfora kampańska z warsztatów w Cumae. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 335. Gлина żółta, wys. 53,5 cm. Ok. 350–340 p.n.e. W zbiorze uniwersyteckim zabytek znalazł się przypuszczalnie dopiero od ok. roku 1950¹⁰. Naczynie to po raz pierwszy opublikowała Maria L. Bernhard (1966). Jego klasyfikację (Malarz LNO, należący do grupy CA) uściślił następnie Artur D. Trendall (1970).

Zob. M. L. Bernhard, *Greckie malarstwo wazowe*, Wrocław 1966, s. 76 oraz il. 286; A. D. Trendall, *The Red-Figured Vases of Lucania, Campania and Sicily, First Supplement*, [w:] University of Londyn, Institute of Classical Studies, „Bulletin Supplement” No. 26, 1970, s. 84, nr 290a, tabl. XXI, 1; M. L. Bernhard, *Ceramika*, [w:] *Katalog 1976*, s. 194, nr 402; E. Papuci-Władyka, [w:] *Antiquarium Cracoviense*, Kraków 1999, s. 9, il. 5; eadem, w niniejszym tomie, s. 217.

131. „DZBAN GRECKI z jednym uchem z czerwonym prostym rysunkiem, kupiony w Paestum, wys. 0,23 (w roku 1872)”.

W kolekcji dawnego Gabinetu Archeologicznego naczynia tego nie udało się zidentyfikować.

137. „POSAŻEK Z RODOS z kamienia wapiennego z VI wieku przed Chrystusem, przedstawiający kobietę z dzieckiem”.

Niewielka figurka ukazująca kobietę z dzieckiem na kolanach, siedzącą na tronie. Przypuszczalnie posązek wotywny ku czci Afrodyty Kurotrofos. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 524 (dawny nr 675). Biały wapień, wys. 22,5 cm. Styl cypro-grecki, ok. 530 p.n.e.¹¹.

⁹ Przytoczony tu tekst umieszczony został na pierwszej stronie maszynopisu zatytułowanego „Zbiory śledziejowickie” i opatrzonego nazwiskiem Stanisława Larysza-Niedzielskiego jako autora. Dalej następuje spis 155 zabytków („Inwentarz zbiorów”, cytowany tu jako „Inwentarz”). Całość maszynopisu liczy 10 stron o wym. 210 x 335 mm. Niektóre karty (w tym również pierwsza) są dość silnie uszkodzone, podklejone taśmą *scotch*, co jeszcze pogorszyło ich stan.

¹⁰ Z tego też względu zabytek ten nie mógł znaleźć się w fascykułe *Corpus Vasorum Antiquorum, Pologne 2*, opracowanym przez Kazimierza Bulaśa i wydanym w r. 1935 (gdzie poszukiwał go Z. J. Kape-ra, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Studia Archeologiczne” 1, 1981, s. 57). Za pomoc w identyfikacji tej właśnie amfory wdzięczny jestem prof. Ewdoksii Papuci-Władyce (Instytut Archeologii UJ).

¹¹ Jako depozyt czasowy figurka eksponowana jest w Muzeum Czartoryskich w Krakowie.

Główka kobieca (fragment figurki). Biały wapień, wys. 8 cm. Cypr, IV–III wieku p.n.e. Zbiór Instytutu Archeologii. Nr inw. 492.

Zob. Z. J. Kapera, *Une figure de mere à l'enfant Cypriote du Musée de l'Université Jagellone*, „Etudes et Travaux” II, 1968, s. 121-127; idem, *Zabytki cypryjskie*, [w:] *Katalog 1976*, s. 71-72, il. 15 (nr 114); idem, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Studia Archeologiczne” 1, 1981, s. 58 (nr 138).

138. „GŁOWA MĘSKA Z RODOS odtrącona od posagu z tejże epoki”.

Głowa wraz z fragmentem lewego ramienia, stanowiąca część figurki tzw. chłopca świątynnego. Zgodnie z fenickim obyczajem posążki tego typu ofiarowano bogom w cypryjskich sanktuariach przy okazji obrzezania chłopców. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 517 (dawny nr 674). Biały wapień, wys. 16 cm. Ok. 450–425 p.n.e.¹².

Zabytek zidentyfikowany przez Zdzisława J. Kapera jako tzw. chłopiec świątynny, datowany był przez niego na okres ok. 250–225 p.n.e. i interpretowany zgodnie z ówczesnymi poglądami jako *exvoto* składane w świątyni przez rodziców, chcących koniecznie doczekać się dziecka płci męskiej. W świetle nowszych badań Agata Marczevska (1998) ustaliła datowanie zabytku na okres około połowy V wieku p.n.e. i zaproponowała odmienną interpretację, związaną z semickimi obyczajami na wyspie, zgodnie z wynikiem ustaleń Cecylii Beer (1994).

Zob. Z. J. Kapera, *Zabytki cypryjskie*, [w:] *Katalog 1976*, s. 76, il. 21 (nr 128); idem, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Studia Archeologiczne” 1, 1981, s. 58 (nr 139); A. Marczevska, *Uwagi na temat cypryjskich przedstawień „temple-boys”*, [w:] *Amicorum dona. Studia classica et orientalia Stephano Skowronek ab amicis, collegis, discipulis oblata*, Kraków 1998, s. 109-120 (głównie s. 114-115, ryc. 1-2).

139. „GŁOWA KOBIECA Z RODOS odtrącona od posagu z tejże epoki. Nry 137, 138, 139. darowałem Gabinetowi Archeologicznemu Uniwersytetu Jagiellońskiego. Vide monografia Mieczysławy Ruxerówny w Przeglądzie archeol. Poznań”¹³.

Główka kobieca wraz z niewielką częścią szyi (widoczny jest naszyjnik z wisior-kiem), stanowiąca fragment niewielkiej figurki. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny

¹² Podobnie jak zabytek poprzedni, fragment ten eksponowany jest jako depozyt w Muzeum Czar-toryskich w Krakowie.

¹³ Jak ustalił to już Z. J. Kapera (*Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „Studia Archeologiczne” 1, 1981, s. 60), opracowanie takie nie ukazało się nigdy drukiem. Mieczysława S. Ruxer oglądała zabytki śledziejowickie w r. 1921, natomiast na łamach „Przeglądu Archeologicznego” w r. 1922 opubli-kowała jedynie naczynia cypryjskie i mykańskie ze zbiorów Gabinetu Archeologicznego UJ.

Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 492 (dawny nr 673). Biały wapień, wys. 8 cm. Cypr, okres wczesnohellenistyczny, ok. IV–III wieku p.n.e.

Zob. M. S. Ruxer, *Historia naszyjnika greckiego*, t. I, Poznań 1938, tab. A2, s. 413 (datuje zabytek na okres archaiczny, ok. VII–V wieku p.n.e.); Z. J. Kapera, *Zabytki cypryjskie*, [w:] *Katalog 1976*, s. 75–76 (nr 126) z datowaniem na okres wczesnohellenistyczny; idem, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „*Studia Archeologiczne*” 1, 1981, s. 59 (nr 140).

140. „CEGLA RZYMSKA z tłoczonym napisem firmy”.

141. „CEGLA RZYMSKA większych rozmiarów”.

Nie jest wykluczone, iż oba zabytki znalazły się również (podobnie jak obiekt następny) w zbiorach Uniwersytetu Jagiellońskiego, lecz nie udało się ich do tej pory zidentyfikować.

142. „UCHO OGROMNEJ AMFORY, na nim napis: PATERNI, znalazłem na Monte Testaccio w Rzymie w roku 1872”.

Imadło rzymskiej amfory, stempel PATERNI. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 446 (dawny nr 672). Czerwona glina, dł. 7,3 cm. Obiekt niepublikowany do tej pory, nieuwzględniony w *Katalogu 1976*. Zidentyfikowany także przez Z. J. Kapere (Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego, „*Studia Archeologiczne*” 1, 1981, s. 60, nr 143).

143. „WĘDZIDŁA ETRUSKIE BRONZOWE DO SZNURKOWEJ TRENZLI darowałem gabinetowi archeol. Uniwersytetu Jagiell.”¹⁴.

Wędzidło złożone z dwóch prętów brązowych zakończonych kółkami, połączonymi z sobą. W kółkach zewnętrznych umieszczono dodatkowo dwa duże koła. Na prętach osadzone są symetrycznie ażurowe psalia. Zbiór Instytutu Archeologii UJ (dawny Gabinet Archeologiczny UJ), nr inw. 57 (dawny nr 671). Brąz, dł. 23 cm. VIII–VII wieku p.n.e.

Zob. D. Burczyk, *Zabytki etruskie*, [w:] *Katalog 1976*, s. 99, il. 22 (nr 178); Z. J. Kapera, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „*Studia Archeologiczne*” 1, 1981, s. 6 (nr 144).

Jak się okazuje, Uniwersytetowi Jagiellońskiemu przekazał Stanisław Larysz-Niedzielski jeszcze jeden zabytek, ujęty w „Inwentarzu” pod nr 145: „PŁASKO-RZEŻBA W GLINIE, wys. ok. 0,50 w rodzaju Luca della Robbia przedstawiająca św. Jana jako młodzieniaszka na tle skały, na której są różne zwierzęta, zakupił mój ojciec w Florencji w roku 1872, darowałem gabinetowi archeol. Uniwersytetu Jagiell.”. Obecnie obiekt ten powinien znajdować się w zbiorach Muzeum UJ w Collegium Maius.

Ze zbiorami Uniwersytetu Jagiellońskiego połączyć należy pośrednio inne jeszcze dzieło, ujęte w „Inwentarzu” pod nr 1: „Wenus malowana *al tempera* na drze-

¹⁴ Cecylia Z. Gałczyńska w swoim opracowaniu (*Historia zbioru zabytków archeologicznych w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „*Meander*” 19, 1964, s. 461) wymienia jedynie ten przedmiot w powiązaniu z nazwiskiem Larysza-Niedzielskiego, umieszczając ów dar w r. 1926.

Jan Massys (1509–1575), „Wenus z Amorem”, ok. 1560. Tempera na desce, wym. 132x94 cm. Muzeum UJ

wie, wys. 1.01, szer. 1.38, mniej niż wielkości naturalnej, naga leżąca pod kotarą czerwoną zawieszoną na drzewie, obok leży mały, biały piesek, prawą ręką (śliczną) trzyma nagiego amorka ze skrzydłami i kołczanem złotym, zbliżającego się do jej ust. Jako tło pejzaż z morzem z miastem portowym, do którego wpływają okręty, na górach i skałach zamki, do których śpieszą rycerze. Na lewej stronie monogram czerwony O.V. Obraz był mocno uszkodzony, w roku 1892 posłałem go do sławnego restauratora – Alojzego Hausera. Odrestaurował go ślicznie i utrzymuje, że malował go FRANC FLORIS DE VRIENDT ur. 1517 w Antwerpii, um. 1570, uczeń Lamberta Lambanda z Lüttich. Zapłaciłem 600 Mk za restaurację. Sprzedałem w roku 1899 Zygmuntowi Pusłowskiemu”.

Bez najmniejszego trudu stwierdzić można, iż obraz ten – jak ustaliła Anna Schusterowa (1949) – będący dziełem niderlandzkiego malarza Jana Massysa (1509–1575), stanowi obecnie jedno z najcenniejszych dzieł w zbiorach Muzeum UJ, eksponowane w salach Collegium Maius¹⁵. Obraz namalowany został przez Massysa w Antwerpii około lat 1558–1561, po powrocie artysty z wygnania. Do zbiorów Uniwersytetu Jagiellońskiego trafił mocą zapisu testamentowego wraz z kolekcją Franciszka

¹⁵ Zob. *Skarby Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków 1999, s. 122 oraz ostatnio A. Jasińska, *Malarsstwo obce w zbiorach Collegium Maius* [Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Katalog, tom II], Kraków 2003, s. 209-213.

Ksawerego Pusłowskiego (1875–1968), lecz jego dzieje są bardziej skomplikowane. W roku 1939 obraz zagrabiony został z pałacu Pusłowskich przez Niemców; zidentyfikowany został w Heidelbergu w roku 1976 i do Krakowa powrócił dopiero w roku 1984. Dzięki notce sporządzonej niegdyś przez Stanisława Larysza-Niedzielskiego dzieje obrazu cofnąć można jeszcze nieco dalej. Jest to ważne uzupełnienie historii tego wybitnego dzieła sztuki, jego stanu zachowania w wieku XIX i zabiegów konserwatorskich, którym wówczas zostało ono poddane¹⁶.

* * *

Zabytki antyczne w śledziejowickiej kolekcji nie odgrywały większej roli, stanowiąc jedynie niewielki i dość przypadkowy zespół. Na tle całego zbioru właściciel oceniał je prawidłowo i dlatego też postanowił przekazać je uniwersyteckiemu Gabinetowi Archeologicznemu. Jak już wspomniano, dokonał tego w roku 1927. Oceniając jednak w całości antyczną część kolekcji zgromadzonej niegdyś w śledziejowickim dworze, pamiętać należy także o przechowywanych tam monetach greckich i rzymskich¹⁷ oraz dziełach innego typu, jak rzymskie sztychy Francesco Piranesiego (syna Giambattisty)¹⁸ oraz Franciszka Smuglewicza¹⁹. Do dzieł najcenniejszych należały, oczywiście, oba starożytne naczynia (niestety, zidentyfikować zdołano jedynie kampejską amforę) oraz trzy przykłady cypryjskiej plastyki. W naszych skromnych zbiorach są to zabytki niezwykle cenne, zarówno od strony naukowej, jak i ekspozycyjnej oraz dydaktycznej. Jak wynika z cytowanego poniżej „Inwentarza”, zbiór składał się w znacznym stopniu z zakupów dokonanych w Italii w roku 1872, w trakcie podróży, którą młody, dziewiętnastoletni wówczas Stanisław odbył w towarzystwie ojca. Jeden z przedmiotów („ucho ogromnej amfory”) podjęty został w Rzymie na Monte Testaccio bezpośrednio przez młodego podróżnika²⁰. Niestety, nie zdołano ustalić dokładniejszej trasy owej podróży – dokonywane zakupy pozwalają jedynie wyznaczyć pewne etapy (Werona, Rzym, Florencja, następnie między innymi Neapol i Paestum)²¹.

¹⁶ Są to informacje, które mogły być przydatne w trakcie konserwacji obrazu, przeprowadzonej w latach 1984–1986 w pracowni Muzeum UJ. Zob. M. Niedzielska, *Obraz Jana Massysa „Wenus z amorkiem” i jego konserwacja*, „Opuscula Musealia” 6, 1992, s. 57–66. Jako il. 17 autorka reprodukuje zdjęcie omawianego obrazu, wykonane zapewne w latach 1885–1890 przez Antoniego Pawlikowskiego, najpewniej z inicjatywy Stanisława Larysza-Niedzielskiego (być może, tuż przed oddaniem tego dzieła do konserwacji u Alojzego Hausera w Monachium w r. 1892).

¹⁷ Zob. tekst na s. 1 „Zbiorów śledziejowickich”. Dalsze losy tych numizmatów nie są, niestety, znane.

¹⁸ Zob. „Inwentarz”, nr 125: „CAVALIERE PIRANESI FRANCESCO 1756–1810. 1. San Paolo fuori le mura, 2. Plac na Kapitolu, 3. Fontanna Trevi, 4. Villa Albani”.

¹⁹ Zob. „Inwentarz”, nr 117: „SMUGLEWICZ FRANCISZEK 1745–1807. Album 60 sztychów fresk Termæ di Tito, wyd.: Rzym u Carloniego (Rastawiecki: Słownik Malarzy Polskich, t. II, s. 172). Obecnie w Muzeum Czapskich w Krakowie”.

²⁰ Przypuszczalnie również fragmenty rzymskich cegieł, ujęte pod numerami 140 i 141 „Inwentarza”.

²¹ Maria Niedzielska, córka Stanisława, w rozmowie ze Zdzisławem J. Kaperą ok. r. 1965 nie wykluczała też podróży ojca „na wschodnie wody Morza Egejskiego”. Zob. Z. J. Kaperę, *Zbiór Stani-*

Jako całość śledziejowicka kolekcja Stanisława Larysza-Niedzielskiego oceniana musi być bardzo wysoko, stanowiąc przykład dobrze ugruntowanej pasji, popartej doskonałym znawstwem przedmiotu, kolekcji stale powiększanej drogą zakupów i wymiany, skoncentrowanej w dużym stopniu na sztuce polskiej. Zabytki w miarę potrzeby poddawane były konserwacji (nieraz w pracowniach najwybitniejszych europejskich specjalistów), właściciel starał się uzyskać maksimum informacji na temat posiadanych obiektów (wiąże się z tym między innymi wizyta Mieczysławy S. Ruxer w roku 1921). W znacznym stopniu był to również zbiór związany z dziejami rodu, zapraszającym specjalnie artystom zlecano wykonanie rodzinnych portretów (mamy tu więc do czynienia także z szeroko rozumianym pojęciem mecenatu). W „Inwentarzu” wymieniono liczne portrety przodków, Stanisława Larysza-Niedzielskiego w 1897 roku malował Stanisław Cercha²² oraz w roku 1904 na zlecenie Wydziału Krajowego zaprzyjaźniony z gospodarzem Jacek Malczewski²³, natomiast członków rodziny między innymi w roku 1906 Franciszek Zitzman²⁴.

Należy też pamiętać, iż zbiory śledziejowickie nie były traktowane wyłącznie jako muzealia. Zdobiły one ściany i wnętrza dworu, tworząc odpowiednie tło dla historycznej refleksji i jednocześnie atmosferę pewnej powagi, w której toczyło się codzienne życie jego mieszkańców. Gromadzenie i strzeżenie zbiorów pojmowane było również jako ważny patriotyczny obowiązek. Jedynie archiwum podlegało ściślejszej ochronie, lecz chętnie udostępniane było zainteresowanym badaczom²⁵. Jak słusznie zauważył już przed laty Zdzisław J. Kapera: „Piszemy bardzo często o wielkich kolekcjach XIX-wiecznych magnatów: Władysława Czartoryskiego, Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej czy Michała Tyszkiewicza. Pamiętajmy także o innych kolekcjonerach, choćby właśnie takich, jak Stanisław Larysz-Niedzielski i jemu podobni. Z pewnością wówczas obraz XIX-wiecznego kolekcjonerstwa stanie się pełniejszy i jaśniejszy”²⁶.

ślawa Larysza-Niedzielskiego, „*Studia Archeologiczne*” 1, 1981, s. 59. Z całą pewnością zarówno Erazm Larysz-Niedzielski, jak i jego syn udawali się parokrotnie do Paryża, gdzie wówczas bez trudu (m.in. na często organizowanych aukcjach) nabyć można było również zabytki cypryjskie.

²² „Inwentarz”, nr 78: „PORTRET STANISŁAWA LARYSZ-NIEDZIELSKIEGO *en pied* w czerwonym kontuszku olejno na płótnie, mal. Cercha”. Spełniając ostatnią wolę Marii Niedzielskiej, córki Stanisława, jej siostrzenica Elżbieta Plater-Zyberk portret ten wraz z innymi dziełami sztuki i zabytkowymi meblami przekazała w marcu 1974 r. do Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu.

²³ Zob. A. Heydel, *Jacek Malczewski. Człowiek i artysta*, Kraków 1933, tabl. 29.

²⁴ Popularny niegdyś w Galicji malarz (ur. 1876 w Racynie, zmarły ok. 1947 w Krakowie), uczeń Józefa Unierzyckiego. Zob. „Inwentarz”, nry 172-176: pastelowe portrety żony Apolonii oraz dzieci – Emmy (1895–1963), Marii (1896–1974), Róży (1899–1978) i Adama (1901–1971). Niektóre z nich wykonane zostały co najmniej w dwóch wersjach (część trafiła do Zbiorów Sztuki na Wawelu – zob. przypis 22, część znajduje się nadal w posiadaniu rodziny).

²⁵ Oprócz tzw. papierów rodzinnych przechowywano tu m.in. „zapiski dotyczące kopalni soli w Wieliczce” (Zob. E. Chwalewik, *Zbiory polskie* II, Warszawa 1912, s. 11, nr 1645). Choć II wojna światowa oszczędziła śledziejowicki dwór i resztki kolekcji, zgodnie ze słowami Marii Niedzielskiej, całkowitemu zniszczeniu uległo jednak wówczas rodzinne archiwum (zob. Z. J. Kapera, *Zbiór Stanisława Larysza-Niedzielskiego*, „*Studia Archeologiczne*” 1, 1981, s. 57).

²⁶ Z. J. Kapera, *Zbiór Stanisława...*, s. 61.

Tabl. XII. Amfora kampanijska. Cumae, Malarz LNO z grupy CA, ok. 350–340 p.n.e. Wys. 53,5 cm (stopka nieautentyczna). Dar Stanisława Larysza-Niedzielskiego, 1927. Por. s. 105 oraz 217

Tabl. XIII. Matka z dzieckiem. Cypr, ok. 530 p.n.e. Biały wapień, wys. 22,5 cm. Dar Stanisława Larysza-Niedzielskiego, 1927. *Katalog* 1976, nr 114; por. s. 105